

Soyu Tehlikede İki Deniz Canlısı Türü ORFOZLAR VE LAHOZLAR

Fotograf: Tahsin Ceylan

Ülkemiz denizlerindeki biyolojik çeşitliliğin önemini ve korunması gerektiğini sıklıkla vurguluyoruz. Bir ülkenin mevcut biyolojik çeşitliliğini koruyabilmesi, zengin biyolojik çeşitliliğe sahip olmasından daha önemli. Canlı türlerin soylarının tehlikede olduğu, tür sayılarının gittikçe azaldığı bilim insanlarıca sürekli dile getiriliyor. Hatta birçok bilim insanı jeolojik devirlerde gerçekleşen büyük kitlesel yok oluşlardan birinin içinde olduğumuzu ileri sürüyor.

Canlı türlerin yok olmasının çok sayıda nedeni var. Bunların arasında en büyük neden insan nüfusunun hızlı artması olarak görülüyor. Nüfusun hızlı artışı yeni yerleşim yerlerinin kurulmasına ve yabani yaşam alanlarının daralmasına neden oluyor. İnsanın girmediği, müdahale etmediği ya-

şam alanları, yabani türlerin yaşamlarını ve soylarını devam ettirebilmeleri için gerekli koşullardan en önemlisi. Ancak günümüzde olduğu gibi gelecekte de bu koşulun sağlanması zor olacak. Yabani türlerin önünde iki seçenek kalmış gibi görünüyor: Ya insanlarla yaşamaya uyum sağlayacaklar ya da yok olacaklar. Bununla birlikte türler için az da olsa umut ışığı var. Sayıları belki çok değil ama bilim insanları ve doğa korumacılar durumun farkında ve yabani türlerin yaşam alanlarının korunması için birçok çalışma yapıyorlar. Bu bağlamda milli parklar, doğa koruma alanları gibi yerler oluşturularak yabani türlere soylarını sürdürme şansı veriliyor. İnsan etkisinin görece az olduğu bu yerler, bazı yabani türler için sığınak işlevi görüyor. Elbette bu önlem yeterli değil. Koruma alanları genellikle karadaki yaşama ortam-

larını kapsıyor. Halbuki deniz ekosistemlerinin de korunmaya gereksinimi var. Deniz ekosistemleri üzerinde insan kaynaklı zarar büyük olasılıkla tahmin edilebilenin ötesinde. Bunun nedeni de denizel canlı türlerinin daha ancak yarısının tanımlanabilmiş olması. Tanımlanmayanlar bir yana, tanımlı olan ve yaşamsal özellikleri bilinenler arasında soyları tehlikede olan sayısız canlı var. Deniz canlılarının soylarının tehlikeye girmesinin en büyük nedeni aşırı avlanma. Buna bir de türün eşeyssel olgunluğuna geç ulaşması, etinin lezzetli olması gibi etkenler eklendiğinde o türün soyunun sürebilmesi şansa kalıyor. Bu duruma orfoz, lahoz, eşkina, karavida, istakoz gibi deniz canlıları örnek olarak verilebilir.

Denizlerimiz farklı fiziksel ve kimyasal yapıları nedeniyle çok çeşitli canlı türleri ba-

rındırıyor. Bazı türler yaşam alanı olarak soğuk ve az tuzlu suları bazıları da sıcak ve tuzlu suları tercih eder. Orfoz ve lahoz türü balıklar da sıcak ve tuzlu suları, bir başka deyişle Ege ve Akdeniz'i yaşamak için seçenlerdendir. Orfozlar ve lahozlar Akdeniz'in derinliklerinde yaşamlarını sürdürmeye çalışıyorlar. Tüplü dalışlarda biraz da şansın yardımıyla rahatlıkla görülebilirler. Yaşadıkları ortamda genellikle hızlı hareket etmezler. Tüplü bir dalışta orfoz ve lahozlara yaklaşılmaya çalışılırsa -ki bunu çok yavaş yapmanız gerekir- belirli bir mesafeye kadar yaklaşmanıza tepki vermezler. Kendilerini tehlikede hissederseniz hızlıca daha derine doğru yüzerler. Niyetiniz onlardan birinin fotoğrafını çekmekse olabildiğince yaklaşmanız gerekir. Ancak, bunu yapmak kolay değil; siz her ne kadar iyi niyetinizle fotoğrafını çekmek isterseniz de balıklar kendilerini koruma amacıyla uzaklaşırlar. Ancak deneyimli dalgıçlar korkutmadan belirli mesafelere kadar yaklaşabilirler. Buna rağmen aşırı avlanma yalnızca kıyılarımızda değil tüm Akdeniz'de, orfoz ve lahozların soyunun tehlikede olmasının ana nedeni.

Cinsiyet Değişirme

Doğadaki türler değişik uyumsal özellikler göstererek günümüze kadar soylarını sürdürmeyi başarmışlardır. Bazılarında zehirleyici organlar bulunur, bazıları çok iyi saklanır, bazıları çok hızlı yüzer vb. Bazılarının da değişik üreme becerileri vardır. Örneğin bir bölümü yaşamlarının bir döneminde dişi, bir döneminde erkek özelliği gösterirler. Bu tür balıklarda hem yumurta hem de sperm üreten organlar bulunur. Orfozlar ve lahozlar da bu üreme biçimine uyum sağlamışlardır. Yumurttan çıkan orfozlar ve lahozlar eşeyssel olgunluğa ulaştıklarında ilk olarak dişi, daha sonra da erkek cinsiyet özelliği gösterirler.

Orfozlar

Kayalık yerlerde, özellikle de kayalıkların bitip kumun başladığı alanlarda bulunurlar. Herhangi bir tehlike anında kaya oyuklarına ve küçük mağaralara sığınurlar. Renkleri koyu kahverengi olmakla birlikte üzerlerinde sarı ve yeşil benekler de olur. Çok sığ yerlerden 300

Fotoğraf: Tahsin Ceylan

m derinliğe kadar olan yerlerde dağılım gösterirler. Yavru bireyler sığ yerleri, büyük bireylerse daha derin suları tercih eder. Etçildirler: Yengeç gibi küçük omurgasızlar başlıca besinlerini oluşturur. Orfozların boyları 1,5 m, ağırlıkları da 60 kg kadar olabilir. En çok 50 yıl kadar yaşarlar. Orfozların üreme dönemi yaz aylarına rastlar. Yumurttan çıkan yavru orfozlar yaklaşık dört yıl sonra eşeyssel olgunluğa ulaşır. Boyları 45 cm kadar olur ve bu aşamada yalnızca yumurta üretirler. Yaklaşık 12 yaşına geldiklerindeyse sperm üretmeye başlarlar. Boyları da çoğunlukla 80 cm'yi geçer. Genelleenecek olursa, 65-95 cm arası boylarda eşey değişimi gerçekleşir.

Lahozlar

Lahozlar da tıpkı orfozlar gibi kayalık ve kumluk alanlarda yaşarlar. Bazen büyük süngerlerin ya da kayaların üzerine de yatarlar. Renkleri genç bireylerde kırmızımsı kahverengi, erginlerdeyse sarımsı kahverengi tonlarında olur. Vücutlarının yanlarında uzunlamasına 6-7 adet koyu şerit bulunur. Genellikle 20-80 m arasındaki derinliklerde bulunurlar. Bununla birlikte 200 m derinliğe kadar inebilirler. Küçük omurgasızlar başlıca besinlerini oluşturur. Cinsiyet değişimi orfozlara benzer. Genel olarak 40 cm boydakiler genç, 40 ile 60-70 cm arasındakiler dişi, 70 cm'den büyüklerse erkek olarak tanımlanabilir.

Orfozlar ve lahozların soyları, bugün yalnızca ülkemizde değil, diğer ülkelerde de avcılıktan dolayı tehlike altında. Öte yandan bu iki türe olan talep de azalacak gibi görünmüyor. Özellikle büyük erkek bireylerin avlanmaması gerekiyor. Soylarının kurtulması kültür balığı yetiştiriciliği yapılarak mümkün olabilir. Böylece kültür balıkçılığı yapılan çipura ve levrekte olduğu gibi üzerindeki av baskısı azaltılabilir.

Sınıf: Osteichthyes (Balıklar)

Takım: Perciformes (Levrekçiller)

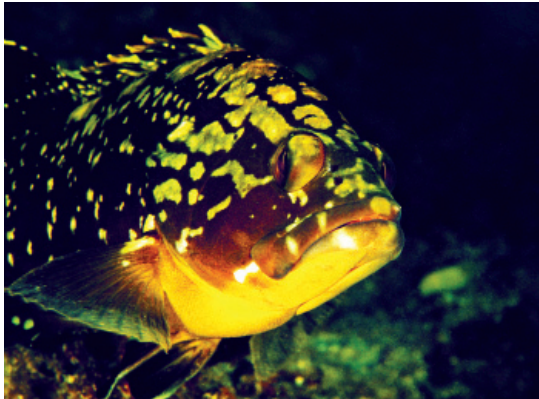
Aile: Serranidae (Hani Balıkları)

Cins: *Epinephelus*

Tür: *Epinephelus marginatus*

(orfoz, arap, taş hanisi)

Tür: *Epinephelus costae* (lahoz, lagos, grida)

Fotoğraf: Tahsin Ceylan

Kaynaklar
Gözcelioğlu, B. ve Aydınlar, F., *Derin Mavi Atlas*, TÜBİTAK Popüler Bilim Yayınları, 2001.
Cabrita, E. et al., "Successful Cryopreservation of Sperm from Sex-reversed Dusky Grouper:

Epinephelus marginatus," *Journal of Fish Biology* 58, s. 909-927, 2001.
Can, A. ve Bilecenoglu, M., *Türkiye'nin Dip Balıkları Atlası*, Arkadaş Yayınevi, 2005.